

ROMA — BERLİN MİHVERİNİN İÇ YÜZÜ
(1937 - 1940)

Türkçeye çeviren :
Prof. S. Derbil

Prof. E. Anchieri
Padova Üniversitesi Siyasal
Bilgiler Fakültesi Dekanı

Eğer üçlü ittifak İtalya için bir "menfaat evlenmesi" olmuş ise Roma - Berlin mihveri "uygunsuz bir evlenme" den başka bir şey olmamıştır. Uygunsuzluk iki millet arasında değil iki siyasi şefin arasında idi; daha doğrusu ne millî topluluk kavramı, ne de dış politikanın bir çok esaslı hedefleri üzerinde anlaşamayan iki şef arasında idi.

İki millet arasındaki münasebet konusunda, harpten emvel, İtalyanların Almanları az sevdikleri fakat çok takdir ettikleri, Almanların ise İtalyanlara çok sempati fakat az takdir hissi besledikleri söylenirdi. Bu kısa bir hükümdü. Ama esasında o devir için doğru idi.

Weimar Cumhuriyeti devrinde denebilir ki İtalyan-Alman münasebetleri umumiyetle iki millet arasında **ilgisizlik** ve iki hükümet arasında da **soğukluk** esasına dayanıyordu. Tabiiyle Weimar demokrasisi ile Faşist toplamcılık arasında bir sempati teessüs edemezdi.

Güney Tyrol'e müteveccih İtalyan isteklerini açığa vuran gösteriler yüzünden çıkan hâdiselere rağmen İtalyanın dış politikası Almanya'nın politik faaliyeti dışında kalmıştı. Mussolini Locarno'da büyük bir rol oynamamıştı; "Locarno zihniyeti" kendi mizacına pek uygun değildi. Mussolini'nin dikkatini Avusturya'nın durumu çekiyordu. (Orada Sosyalist aleyhdarı Seipel ve Heimwehren de Strahremberg hükümetini destekliyordu) Arnavutluk konusunda Yugoslavya ile ve binnetice Küçük Antant ve Fransa ile münasebetleri güçlükler arz ediyordu.

Bununla beraber İtalya ile Almanya arasındaki soğukluğa ve Roma Hükümeti tarafından gösterilen ilgisizliğe rağmen denebilir ki Faşistlik iktidara geldiği andan itibaren Milliyetçi cereyanın "zedelenmiş zafer" teranesine önem verdiği ve müttefiklerle ve bilhassa Fransa ile Versay andlaşmasının uygulanması konusunda anlaşmazlığa yol açtığı söylenebilir. Böylece kasdı olmayarak Almanya ile işbirliğine ve ittifaka giden politikanın temeli atılıyordu. Bu imkân Mussolini'nin 1928'e doğru beliren dış politikası Versay andlaşmasının yalnız doğrudan doğruya İtalya'yı ilgilendiren mesefelerle sınırlı olmayarak baştan aşağı dü-

zeldilmesi ve bu andlaşma ile kurulmuş olan düzenliğin yıkılmasını istihdaf ediyordu.

Alman Cumhuriyeti şüphesiz ki bu dolayısıyla vâki desteklemeden ve istenmemiş olduğu halde hasbî olarak Roma Hükümetinin kendine verdiği kuvvetten faydalanarak, ülke bakımından andlaşmanın düzeltilmesinin gerekli olduğunu öne sürmüş, harp tazminatının azaltılmasını ve sonunda ortadan büsbütün kaldırılmasını istemiş ve silâhsızlanma işinde eşit hakların tanınmasını talep etmişti; fakat Berlin hükümetleri hiç bir vakit Mussolini politikasını benimsememiş ve bu politikaya minnettarlık duymak yoluna girmemişti.

Son dakikaya kadar Alman Cumhuriyeti rejimi ile Roma ve Berlin Hükümetleri o zaman en önemli olan bu meseleler üzerinde başka başka sebeplerle birbirine **paralel politika** takibetmişler ise de bunda **görüşüp anlaşmadan** ve karşılıklı sempatiden eser yoktu. Naziliğin iktidara gelmesi ile İtalyan-Alman münasebetleri meselesi birbirine benzeyen iki rejim arasında yeni bir açıdan ele alındı.

Naziliğin muhalefette olduğu sıralarda Faşist iktidarla münasebetleri derin toplu olmamıştır. Fakat 1922 de **Faşizmin Roma üzerine yürümesini** Hitler'in büyük önemde bir tarihî dönüm noktası telâkki ettiği biliniyordu. Hitler sonraları: "Mussolini galip gelmeseydi o sıralarda henüz cılız olan Nazilik fidanının dayanamıyacağını" söylemiştir.

1922 denberi Hitler Mussolini örneğini gittikçe artan bir ilgi ile incelemiş ve tasarladığı hükümet darbesi için Roma misâlinde ilham almak istemiş idi; Ekim 1923 de bunu gerçekleştirmek için Roma üzerine yürüyüşün **Putsch** (darbe) ile çok basit ve çok acele bir taklidini yapmağa kalkışmıştı.

Münih'de yapılan Putsch'da Mussolini'nin herhangi bir rol oynadığı görülmüyor. Bu başarısızlıktan sonra Hitler, Mussolini örneğini (Main Kamph) "Kavgam" başlıklı eserinde Güney Tyrol'den vaz geçme bahasına olsa bile İtalya ile ittifak temenni etmekte idi. Hapisten çıktıktan sonra Faşistlik şefi ile doğrudan doğruya temas etmek için bir çok teşebbüslere girişti. Fakat Mussolini buna hiç yanaşmadı. İlk karşılaşmaları 1934 da Hitler'in bir yıldan fazla zamandanberi Basbakan olduğu sıraya tesadüf eder.

Fakat 1934 Mart'ında Nazilerin Reichstag'da çoğunluğu kazandığı sıralarda, Mussolini **Büyük Meclisde** kabul ettirdiği bir karar suretinde "İtalya sınırları dışında gelişen Faşistlik hareketinin yeni bir zihniyetin ifadesi olduğu ve doğrudan doğruya veya dolayısıyla bu doktrin sayesinde İtalyanın yarattığı modern devlet, **halk devleti** müesseselerini meydana getirmek hedefini güttüğü" belirtiliyordu.

Naziliğin böylece benimsenmesi ve iki hareketin bir sayılması değilse bile dayanışması mânasını tazammun eden bu karar şüphesizki çok acele verilmişti.

İrkçılık, Hıristiyanlık aleyhdarı zihniyeti ve hukukta Roma Hukuku aleyhdarlığı ile Nazilik Faşistlikle olan ideolojik ihtilâflarını meydana çıkarmakta gecikmedi. Bunun gibi genişleme temayülleri arasında da ihtilâflar belirmeğe başladı; Çünkü her iki rejim de Tuna havzasına el koymak hedefini güdüyordu. Böylece anlaşmazlık 1934 yazında son haddini bulmuştu. İki Diktatörün Venedik'te karşılaşmasının menfi netice vermesini Berlin'deki Haziran ayında yapılan kanlı temizlik, Viyana'daki Nazi Putsch'u (Darbesi) ve Başbakan Dollfuss'un öldürülmesi takip etmişti.

Bunun üzerine Mussolini, İtalyan tümenleri Brenner üzerine yürürken Naziliğin geçen senekinden çok farklı bir tarifini yapmış ve Bari'deki nutkunda sert sözlerle "Otuz asırlık tarih bize Alpler'in ötesindeki bir takım doktrinleri merhametle karşılamak yetkisini vermektedir. Ayak takımı tarafından desteklenen bu doktrinler bilgisizlik dolayısıyla kendi varlığının belgelerini öğrenememiştir. Halbuki bu devirde Roma Sezar'ları, Virjil'leri ve Oğüst'leri yetiştirmişti" demiştir.

Aradan bir yıl geçmeden Mussolini'nin Habeşistan seferine kalkışması Almanya dostluğun veya hiz olmazsa muhalefetsizliğinin gerekli olduğunu hissettirmek için idi. Tabiatıyla bunun için tavrını değiştirmesi lâzımgeldi. İtalyan - Alman münasebetlerini yumuşatmak için Büyük Elçi Attolico'yu Berlin'e göndermişti. Tesadüflerin garabetine bakınız ki ileride Nazi Politikasının en şiddetli ithamcısı bu zat olmuştu.

Fakat Habeşistan seferi sırasında resmen gösterilen "tam bir tarafsızlık" arkasından Alman halk efkârı İtalya lehinde olmamıştı. Alman Dış İşleri Bakanlığı ihtiyatlı bir hareket tarzını muhafaza ediyordu; askerî çevreler muhalifti, Goering ve Hitler gibi bir kaç ileri gelen ise daha ziyade lehde görünüyorlardı.

Berlin'deki İtalyan Büyük Elçisi buhranın uzamasından ve şiddetlenmesinden Almanya için, hükümet erkânının menfaat umduklarını ve İtalyanın düştüğü ekonomik güçlükler sayesinde Tuna havzasının piyasasını ele geçirmeğe çalıştıklarını açıkça görüyordu.

İtalyan - Alman yaklaşması henüz esaslı bir ilerleme kaydetmemiş olduğu halde 1936 yılının ilk aylarında buhranın şiddetlenmesi Hitler'e Ren havzasının askerî işgaline kalkışmak için elverişli bir fırsat hazırlamıştı.

Bu andan itibaren Alman ve İtalyan Politikaları, birlikte kararlaştırılmamış oldukları halde, paralel bir gelişme göstermeğe başlamış ve karşılıklı ve kesin menfaatler sağlanmıştı: Mussolini Habeşistan işini sona erdirmiş Hitler de Ren havzası darbesini gerçekleştirmişti.

Bundan sonra İtalyan ve Alman durumlarının ve rejimlerinin birbirine benzemesi ve başarılarına rağmen, yalnız kalmak kaygusuna düşmeleri dolayısıyla,

iki devletin yaklaşmasını teşvikde devam etti. İspanya işi, menfaat birliği ve işbirliği sağlamak ihtiyacını destekleyen yeni bir sebep teşkil etti. Bununla beraber Berlin'de müşterek müdahaleler ile beliren resmî dayanışmanın arkasında, İtalya'nın İspanya işlerine sıkı surette dalmasının Avusturya'ya karşı dikkatini gidereceği umuluyordu.

1936 Eylül'ünde Hitler "Faşist İhtilâlinin Şefini" Almanya'da kabul etmek istediğini bildirdi. Ekim'de Şefin yerine Hazirandanberi Dış İşleri Bakanı olan Kont Ciano Berlin'e gitti ve 22 Ekim'de yeni Locarno, Milletler Cemiyeti, Tuna Havzasında işbirliği, İspanya ve Avusturya meseleleri gibi konuları üzerinde mühem surette bir takım anlaşmalar ifade eden Protokollar imzaladı.

Bu esnek ve hele Avusturya konusunda pek az samimi anlaşma, ertesi ay Mussolini tarafından **Roma - Berlin dikey'i** olarak iddialı bir surette târif edildi. "Bu bir **diyaframdan** daha ziyade bir **mihverdir** ki etrafına işbirliği ve barış iradesi taşıyan her Avrupa devleti toplanabilir". diyordu.

Bir yıl sonra 1937 Eylül'ünde mihver tarihinde en kesin bir hâdise vâki oldu: Mussolini Hitler'i ziyaret etti. İtalyan Diktatörünün Almanya'da geçirdiği günlerde edindiği intiba Nazi şeflerinin ümitlerinin kat kat üstüne çıktı. Askeri geçit resimlerinin haşmeti, Berlin'de halkın alkışları, endüstri gücünün her yerde göze çarpması, her bakımdan teşkilâtlanmış ve düzenlenmiş bulunan Alman hayatı onda meş'um ve sürekli bir hayranlık yarattı. Hattâ Hitler'in şahsı hakkındaki fikrini de birdenbire değiştirdi ve Hitler nazarında güvenilmez bir kimse iken onun takdirkârı oldu. Ruhî tesirlerin neticesi olan siyasi neticeler Mussolini'nin davranışlarında görünmekte gecikmedi. 6 Kasım'da **Antikomüntern** Paktına girdi ve aynı gün Ribbentrop'a "Avusturya bağımsızlığına beklilik etmekten bıktığını" söyledi ve Başbakan Schusehnigg'in bir buhran halinde İtalya'nın işe karışmıyacağını bildiğini de sözlerine ilâve etti.

Bir gün önce yüksek rütbeli iş adamlarına Alman genişleme programının Avusturya ve Çekoslovakya ile başlayacağını anlatan Hitler, 1938 denberi nasıl davranacağını biliyordu. Bu işte İtalya'dan çekinerek hiçbir şey kalmadığını öğrenmişti. Bununla beraber ihtiyaten müttefikine Avusturya ilhakı işini ancak Alman askerleri Avusturya hududuna yürümeğe başladığı sırada bildirmişti. Böylece Mussolini'ye olup bitti karşısında eğilmekten başka bir şey kalmıyordu. Bu yürüyüş mevsimsiz bile olsa İtalyan halk efkârına bunu haklı göstermek ve pek derin surette heyecanlanan halka on yıldanberi takip edilen siyasetten birdenbire vaz geçilmesini açıklamak gerekiyordu.

Avusturya'daki Alman müdahalesini 1859-1860 da Piyemon askerlerinin diğer İtalyan bölgelerine yayılmalarına kıyas etmekten bile hiç çekinmedi. Bu davranışı İtalyanların **Risorcimento** zihniyetine bir hakaretti. Mihverin Avusturya buhranı ile kendisini **teyid** ettiğini de ilân etti. Bu hareketin zararı yalnız

İtalya'ya dokunmuştu. Çünkü Viyana ile iyi geçinen Almanya, Tuna havzasını kontrolünü sağlamaya başlamıştı: Ulaştırımlar, Romanya petroleri, Yugoslav madenleri ve keresteleri Almanya'nın kontrolü altına girmişti ve Nazi ırkçılığı Güney Tyrol'de bile kaynaşmağa başlamıştı.

Mussolini'nin ve Ciano'nun bu tehditler karşısındaki üzüntüleri, Mayıs 1938'de Hitler'in İtalya'yı ziyareti dolayısıyla hazırlıklar yapmalarına engel olmamış ve tedricen Almanların nüfuzu altına girmelerinin ve İtalyan milletinin aleyhdarlığına rağmen Almanlarla bir askerî ittifak müzakeresine girişmelerinin önüne geçememişti. Mussolini - ki durumu hissediyordu - taahhüde girmezden evvel ittifakın **popüler** olmasına çalışıyordu. Fakat Çek darbesinde Almanya'nın tarafını tutması ile şüphesiz ki bu netice elde edilemezdi.

Eylül ayında Sudet buhranı en son haddine vardığı sıralarda Mussolini - ki Berlin'de 30 Mayıs'dan beri ittihaz edilmiş olan kararlardan haberdar edilmekte berdevamdı - Alman faaliyetini savunmağa devam etti ve 18-26 Eylülde Venedik şehirlerinde iradettiği bir sıra nutuklarla Nazilere talep etmiş oldukları derecede dayanışma arz ediyor ve bu dayanışmanın hasbî oluşu Nazileri bile hayrete düşürüyordu.

Mussolini belirlemekte olan savaşa hakikaten girmek niyetinde mi idi? Yoksa tehditkâr davranışları ile Çekoslovakya'nın barışçı yoldan teslim olmasını mı temine çalışıyordu. Bu ikinci tefsir Chamberlain'nin aracılık teklifini derhal kabul etmesi ile teyyüd etmektedir. Münih'teki davranışı ve Berlin'de 28 Eylül'de hazırlanan uzlaşma projesini benimseyişi, fakat bu uzlaşma şartlarının Ribbentrop tarafından şiddetlendirilmesine kalkışılması karşısında buna engel olarak Münih konferansının iflâsını ve dolayısıyla harbin 1938 Eylül'ünde patlak vermesini önleyişini zikretmek lâzımdır.

Mussolini Münih'ten barışı kurtarıcı şöhretiyle döndü. Fakat bu başarı çok sürmedi. Çünkü Roma çevreleri gene hasbî olarak mihverin iki üyesinden birinin bir kat daha büyümesi ile denksizliğin arttığını anlamakta gecikmemişlerdi.

Bundan dolayı birdenbire Fransa'ya karşı 30 Kasım'da İtalyan Meclisinde patlak veren ve Korsika, Cibuti ve Tunus'u istihdaf eden hak iddiaları başgöstermişti. Ama Ribbentrop Paris'e bu konuda teminat vermişti. Askerî ittifakın Japonya'yı da almak suretiyle üçlü olarak yapılması ve Ciano'nun 1 Ocak 1939 dan itibaren bu konuda müzakerelere başlamak için emir alması bundan ileri gelmişti.

Fakat Japonlar tarafından çıkarılan güçlükler müzakereleri uzattıkça uzattı. Mart'ta Almanlar yeni bir darbe indirerek Prag'ı işgal ettiler ve Roma'da kaygı ve infial uyandırdılar. Bu darbe de mutad mesajla vukuundan sonra Hesse Prensi Filip tarafından bildirildi.

Kont Ciano üzgün bir surette şunları not ediyordu: «Mihver iki taraftan yalnız birinin menfaatine işlemektedir. Bu, İtalyan milletini endişeye düşürmekte ve incitmektedir. Onu tatmin etmeli veya bir taviz vermeli: Arnavutluk». Mussolini «üzgün»dür. Hitler'in «dönek ve vefasız» olduğunu Ciano ile birlikte kabul etmektedir ve ittifakın İtalyan milletine sunulamayacağı «taşların bile buna isyan edeceği» neticesine varmaktadır.

Hırvatistan'a karşı Almanların bir darbe indirmelerinden endişeye düşen Mussolini askerî kuvvetlerin Venedik'te toplanması için emir vermiş ve Almanlar bu hareketi durdurmağa kalkışılırsa» onlara silâh çekmeğe» kararlı olduğunu göstermişti.

Fakat iki gün sonra Ribbentrop'un gönül okşayıcı bir mektubu onu teskin etmeğe kâfi gelmiş ve büyük mecliste mihver politikasına sadakat kararını teyid ettirmeğe sevketmişti. Büyük Elçi Attolico'nun şeflerini uyanık olmak ve Nazilerle yeni bağlar akdetmenin tehlikelerini belirtmek, bunun için ilk önce Nazilerin siyasi hedeflerini açıkça bildirmelerini istemek lâzımgeldiği yolundaki gayretleri semeresiz kalmıştı. Artık açık bir anlaşma imkânı kalmamıştı. Çünkü Almanya çok kuvvetli idi ve İtalya onun yedeğinde idi. Münasebetlerindeki meşkûkiyet böylece günden güne şiddetleniyordu.

Nisan başlarında İnnsburch'ta vâki askerî görüşmelerde Almanlar esasen tesbit etmiş oldukları Polonya'ya karşı hareket hakkında hiçbir şey söylememişlerdi. İtalyanlar da birkaç gün sonra Arnavutluğa karşı girişecekleri askerî hareket hakkında hiç bilgi vermemişlerdi.

Nihayet Kont Ciano ile Von Ribbentrop'un Milâno'da 6-7 Mayıs'da hazırlayıcı bir görüşmeden ibaret kalacak karşılaşmalarından, bir askerî ittifak birdenbire çıkageldi. Bu ittifak Mussolini'nin emri ile Milâno'da iki Bakan karşılaşır karşılaşmaz henüz andlaşmanın esasları hakkında görüşmeye girişmeden ilân edilmişti. Mussolini'nin birdenbire böyle acele bir beyanda bulunmasının sebepleri ne idi?

Şüphesiz ki bunun çeşitli âmilleri ve sebepleri vardı: Tek başına kalmak tehlikesinden korunmak ihtiyacı; bu askerî ittifak ile Fransız diplomasisi üzerinde ağır bir baskı yapmak arzusu ve bilhassa Fransız basınında mihverin dağılmak üzere olduğu yolundaki haberleri bastırmak isteği; ve nihayet Nazi şeflerinin tehlikeli teşebbüslerini ittifak sayesinde frenlemek ve kontrol etmek ümidi öne sürülebilir.

Bu sebeplerden ve âmillerden hangisinin baş rolü oynadığını tâyin etmek imkânsız görülür. Ne olursa olsun bu kararın neticesi Mussolini'nin (**his ve infial politikasının**) pek karakteristik bir belirtisi olmakla beraber İtalyan Bakanının beceriksizlikle anlaşma projesini yazmak işini Almanlara bırakması ile bir

kat daha vahamet kesbetmişti. Bu vahamet Büyük Elçi Attolico'nun mahareti sayesinde kısmen tahfif edilmiş idi. Filhakika Attolico andlaşmanın dibacesinde «Almanya ile İtalya arasındaki müşterek sınırın daimî surette tesbit edilmiş olduğunu» belirtmek ve ittifakın on sene için olduğunu kaydettirmek imkânını bulmuştu.

Almanlar için ittifak, Polonya'ya karşı müttefikine haber vermeden girişilmiş olan ve bir aydanberi devam eden askerî ve diplomatik tecavüz plânının bir unsuru olarak ele alınmıştı. İttifak andlaşmasının imzalanmasının ertesi günü Hitler askerî şeflere 23 Mayıs'da Başbakanlıkta yaptığı bir gizli toplantıda Alman politikasının hedeflerini izah ediyordu: İhtilâf konusu, hiç de Danzig değildi. Gerçek hedef Doğuda hayat sahasının zaptedilmesi idi. Polonya'ya hücumunun ilk adımı idi: Bu işte Batı ile savaştan sakınılmalı idi. Fakat sakınılamaz ise ilk önce bununla uğraşmalı idi. Bu hedefler İtalya'dan ve Japonya'dan gizli tutulmalı idi.

Bu gibi kararlar Milâno görüşmelerinin ve alelacele yazılan ittifak andlaşmalarının iki taraf arasındaki meşkûkiyetin devamına sebep oluyordu. Bu samimiyetsizliğin ilki ve en vahimi, bir barış devresi hakkında askerî hazırlıkları tamamlamak için yapılan görüşmelerde vâki oldu. Kon Ciano bu barış devresinin 3-4 sene olmasını ileri sürmüş, Ribbentrop bunu arttırarak 4-5 seneye çıkarmak istemiştir. Ciano ve Mussolini barış devresi ile **mutlak bir barış** kastediyorlardı. Halbuki Nazi şeflerinin maksadı **Demokrasilerle** barıştan ibaretti. Polonya ile harbi, bunun mahallî kalacağından emin olarak, hazırlıyorlardı.

Hattâ Milâno'da Von Ribbentrop Polonya ile olan ihtilâf hakkında Berlin Hükûmetinin «bu meseleyi askıda bırakmaya razı olduğunu, ancak bunun için Polonya'nın tahriklerde bulunmaması icabettiğini» bildirmişti. Tabiiyle hükûmetinin Polonya'yı, tahrikte bulunmağa, tahrik etmeğe kararlı olduğunu bildirmemişti.

Ne yazık ki bu meşkûk beyanat kadşısında çok kolaylıkla aldanan Roma, Ağustos ayı başına kadar artık endişeye düşmedi ve umumî barış veya savaşın Polonya meselesine bağlı olduğunu düşünmekle bunun bertaraf edildiğine inandı. «Barış devresi hakkındaki meşkûkiyet 30 Mayıs'da General Cavallero tarafından Berlin'e götürülen muhtıra ile de aydınlanmış değildi. Bu muhtırada Mussolini 1942 sonuna kadar barış içinde yaşamak zaruretini tekrar teyid ediyor ve böylece İtalya'nın askerî ve iktisadî hazırlıklarını tamamlayacağını, Libya'yı ve Arnavutluğu askerî bakımdan teşkilâtlandıracağını, Habeşistan'ı yatıştıracağını ve orada bulunan yarım milyon askeri geri çekmek imkânını bulacağını» bildiriyordu. Bu muhtırada Polonya meselesine temas bile edilmemişti.

Hitler cevabında «esas itibariyle» mutabık olduğunu bildirmekte ve Mussolini ile muhtırada belirtilen birkaç nokta üzerinde şahsen görüşmek arzusunu

belirtmekte ve bunun yazın Brenner'de veya Ekim'de Floransa'da yapılabileceğini ifade etmekte idi. İşin böylece uzak bir geleceğe bırakılması şüphesiz ki İtalya'yı Avusturya ve Çekoslovakya meselelerinde olduğu gibi Polonya işinde de bir olup bitti karşısında bırakmak amacını güden bir manevra idi.

İki diktatörün karşılaşması yerine, 11-13 Ağustos'ta Salzburg'da iki Dış Bakanı'nın buluşması vâki oldu. Bunu Kont Ciano istemişti. Çünkü Roma'da, Almanya'nın Polonya aleyhine giriştiği hareketin «İtalya için en elverişsiz şartlar içinde» bir umumî harbe müncer olmasından sakınılamıyacağı hissi ve kanaati uyanmıştı.

Bu kanaat Büyük Elçi Attolico'nun ısrar ve cesaretle giriştiği diplomatik faaliyet neticesinde hâsif olmuştu. Attolico, hükûmetinin Nazilerin sadakatsizliğine ve entrikalarına ve bilhassa Ribbentrop'un pervasız politikasına karşı çok uyanık olması gerektiğini anlatıyordu. Önce Elçisinin verdiği bu tehlike işaretlerine karşı sinirlenen Ciano, sonunda tehlikenin yakınlığı ve vahametine kanaat getirmiş ve onunla birlikte Mussolini de bu fikre sahip olmuştu. Bilhassa Milletlerarası bir konferans yaparak Avrupa meselelerini halletmek hususundaki teklifinin Almanlar tarafından haşın bir surette reddedilmesi karşısında bu fikri bir kanaat haline geldi.

Ağustos ayının ilk günlerinde Ciano müttefikinin oyununu nihayet açıkça görmeğe başladı. Ağustos'un 9 unda Salzburg'a gitti ve Almanlara «elindeki vesikalarla» bu sırada bir harp çıkarmanın «delilik olduğunu» isbat etmeğe karar vermişti; ama muvaffak olacağından kendisi de şüphe ediyordu.

Salzburg'daki bu dramatik görüşmelerde Alman hainliğinin birdenbire sert tecellisi ve ittifakın korkunç neticeleri kendini gösterdi. Hitler, Ciano'ya sert bir lisanla Polonya'ya karşı hareketin son mühleti Ağustos sonu olduğunu bildirdi. Ciano'nun Milâno'da 2-3 senelik bir barış devresinin zarurî olduğunu teslim edildiğini belirten itirazına karşı Hitler, bunun doğru olduğunu fakat yeni durumun bundan böyle Almanya'nın harekete geçmesini zarurî kıldığını bildirdi. Ribbentrop gibi inanmadığı halde savaşın mahallî kalabileceğini ve netice itibarıyla İtalya'dan, girişeceği bu işde andlaşmada derpiş edilen yardımı istemeyeceğini anlattı.

Salzburg'dan dönüşünde Ciano kararlı idi. Nazi şeflerinin hareketlerinden münafil olarak Attolico'nun da cesaretle kendisini desteklemesine dayanarak Almanya'dan «ayrılma» diplomatik savaşına girişti. Mussolini'yi hareket serbestisini tekrar ele alması için iknaa çalıştı. Bunun ittifakın bozulması bahasına da olsa yerinde olacağı fikrini savundu. Bakanlıkta Almanya'nın kötü niyetini, andlaşmaya saygısızlığını ve muhalif hareketlerini isbat eden vesikaları toplamağa ve harbe meydan vermek için vâki faaliyetlerini belirten hazırlıklara koyuldu.

Mussolini ise bu on gün içinde çelişik tepkiler gösterdi ve mütereddit davrandı. Ciano'nun hâtıratında endişelerini takip edebiliriz: Müttefikine karşı infialden birdenbire sadakat ve şeref hislerine geçiyor; 1915 de olduğu gibi bir kerre daha müttefiklerine ihanetle İtalya'nın suçlandırılmasından sakınmak istiyor ve bundan başka Alman müttefikinin, ayrıldığı takdirde intikam almasından korkuyor, Almanlar muzaffer olursa Dalmaçya'dan alacağı zafer payını düşünüyordu.

İttifaktan çekilmeğe engel olan şüphesiz ki daha derin bir sebep vardı; Mihverin kırılması bütün politikasının yıkılması demektir. Uzun yıllar İtalyan milletini psikolojik bakımdan harbe hazırlamıştı; kendini totaliter devletin yaratıcısı ilân etmişti; bu konuda Hitler'in üstadı idi. «Eski dünya demokrasileri» ile mücadelenin sakınılmaz olduğunu ilân etmişti: Şimdi bundan çekinmek, onun için **siyasî bir intihar** olacaktı.

Berlin ile arayı açmak tasarlanamayacağına göre, bir formül, tedricî bir «ayrılma» usulü bulmak gerekiyordu. Güçlük de işte bundan ileri geliyordu. Roma'da günlerce Berlin'e İtalyan durumunu belirtmek ve anlatmak için çalışılmıştı. Ayın 21 inde Ciano, Attolico tarafından getirilen endişe verici son haberleri öğrendikten sonra, Mussolini'ye meydan okumağa cür'et etti: «İttifaka biz değil Almanlar ihanet etti. Andlaşmayı yırtınız; Hitler'in suratına atınız, Avrupa sizi Alman aleyhdarı ehlişalibin tabii şefi olarak tanıyacaktır» diye bağırdı.

Bunun üzerine Ribbentrop ile «Açıkça görüşmek için» karşılaşmak iznini elde etti. Hitler'in bir konferansı kabul etmesi ümidini kaybetmemişti; bunun için Danzig'in derhal indesi kâfi gelecekti. Fakat Ribbentrop, Rusya ile bir **Saldırmazlık Paktı** imzalamak üzere Moskova'ya gideceğini bildirdiği için, karşılaşma olmadı.

Ribbentrop'un bu beyanı Ciano üzerinde soğuk düş tesiri yaptı. Almanların ustaca darbesi ve bunun neticesi olarak en büyük ölçüde zafer imkânları İtalyanlara ihtiyatlı davranmak lüzumunu telkin ediyordu. Bu ihtiyat tedbiri dolayısıyla şimdilik Berlin'den izahat istemekten vazgeçmek lâzımdı. Fakat, sakınılması imkânsız olan harp karşısında, İtalya'nın nasıl davranması lâzım geldiği meselesi, halledilmeye muhtaç kalıyordu.

Mussolini'nin, son buhranları yatıştırıldıktan sonra, Berlin elçisinin ve Dış İşleri Bakanının telkini ile nihayet **kaçamaklı** bir karar alındı. Eğer Almanya, İtalya'nın Lehistan meselesini barış yolu ile halletmek hususundaki gayretlerini desteklemezse ve eğer «**Harbi empoze**» ederse İtalya'nın müttefikinin yardımı ile silâh, materyel ve kömür noksanı (ki bunlar defaatle Hitler'e ve Ribbentrop'a söylenmişti) telâfi edildikten sonra askerî yardımda bulunulabileceğinin Berlin'e bildirilmesine karar verildi.

Filhakika, bu cihet Berlin'e **Alman-Sovyet Paketi**'nin imzasından iki gün sonra bildirilmişti. Bu pakt, sonuna kadar Roma'ya haber vermeden hazırlanmıştı, bu mektubu ile Mussolini, Hitler'in Polonya meselesine İtalya'nın anlayış göstermesini talep eden son mektubuna da cevap vermiş oluyordu.

Mussolini'nin bu son mektubu şifresiz olarak derhal Berlin'e bildirilmiş ve Alman Başbakanlığında kolay anlaşılır bir hayret ve hiddet uyandırmıştı. Bu mektup hiç şüphesiz ki 31 Ağustos gecesi hareketinin geciktirilmesine saik olan başlıca sebep değilse bile sebeplerden biri olmuştur. **Kısa ve soğuk** cevabında Hitler, Mussolini'den İtalya'nın muhtaç olduğu harp malzemesi ile ham maddelerin listesini bildirmesini rica ediyordu.

Ertesi sabah, Palazzo Venezia'da âlelacele tanzim edilen liste o kadar geniş tutulmuştu ki, **a priori** kabulü imkânsız bir mahiyet arz ediyordu. Roma'daki Alman Büyük Elçisi von Mackenzén - ki Polonya'ya saldırıyı tasvip etmiyordu, - bizzat Ciano'ya listenin **tamam** olarak tanzimini tavsiye etmişti, ve en garibi Mussolini dahi defaatle müdahale ederek askerî şeflerin teklif ettikleri rakamları yükseltmiş, hattâ iki katına çıkartmıştı.

Böylece listede efsanevî bir toplama, on yedi milyon tona ulaşılmıştı ki, nakledilmesi birkaç bin trene ihtiyaç gösteriyordu. Bu listenin, iki ay sürecektir bir harbi sağlamak için, zarurî ve asgarî miktar olduğuna da kısaca işaret ediliyordu.

Böylece, şeklen doğru olan ayrılma manevrası esas itibarıyla müstenzi bir mahiyet arz ediyordu. Zira, İtalya'nın askerî müdahalesi Almanya'nın aşırı derecede silâh ve malzeme vermesine yani gerçekleşmesi imkânsız bir şarta talik ediliyordu. Fakat bu sırada Roma'da arzu edilen şey de tamamiyle bu idi.

Büyük Elçi Attolico, Berlin'de kendisine bu materyellerin ne kadar bir zaman içinde tesellümü istenildiği sorulduğu zaman kendiliğinden ve hiç tereddüt etmeksizin «**derhal** ve İtalya harbe girmeden önce» cevabını vermişti. Bu, hakikaten çok fazla idi. Attolico'yu Roma derhal yalanladı. Maksat bunların on iki ayda verilmesi idi. Fakat bu tashih meselede hiçbir değişiklik yapmadı.

Hitler, bu kötü oyuna güler yüz göstermek zorunda kaldı. Son cevabında İtalya'nın böyle devranmasının sebeplerini takdir ettiğini bildiriyor ve harp başlayıncaya kadar bu kararın gizli tutulmasını istiyordu. Bu noktada Mussolini'den derhal teminat aldı; İtalya'nın savaşa girmeyeceği ancak 1 Eylül'de ilân edilecekti.

Mussolini'yi "seyirci" kalmak kararı vermeye sevkeden sebepler arasında muhakkak ki, Alman Dışişleri Bakanlığının Ağustos'un ikinci yarısında İngilizlerle yaptığı görüşmeler hakkında müttefiki İtalya'ya haince hiç bilgi vermemesini zikretmek lâzımdı: Roma'ya bu görüşmeler hakkında bilgiyi İngiliz elçiliği, Mussoli-

nînin itidal için çalışacağı ümidiyle vermişti. Hattâ denilebilirki, İtalyan ve İngiliz diplomasisi arasında Ağustos'un son haftasında samimi ve nazikâne bir işbirliği yapılmış ve Polonya meselesinin barış yolu ile haline çalışılmıştı. Fakat, bu hal, 31 Ağustos akşamına kadar devam etmiş ve bu tarihte Londra hükûmeti, İtalya ile telefon rabitalarını kesmişti.

Fakat bu takdire şayan gayretlerin artık hiç bir muvaffakiyet şansı kalmamıştı; Alman vesikaları bize bu gün Hitler'in sadece zaman kazanmak için müzakereye giriştiğini ispat etmektedir. Mussolini'nin 2 Eylül'de harbi durdurmak için giriştiği son teşebbüsler ümitsizdi; çünkü, Londra, Hitler'in kabul edemeyeceği bir şart ileri sürmüştü: Alman askerleri tarafından işgâl edilen **Polonya topraklarının boşaltılması** isteniyordu.

Fakat şunu da söylemek lâzımdır ki, 25 Ağustos'tan beri, yani "ayrılma" yolundaki kötü oyunundan sonra, Mussolini, Berlin'deki prestij ve nüfuzunu kaybetmiş idi.

Bununla beraber, ayrılma teşebbüsüne ve harbe girmemek kararına rağmen ittifakın yaşaması, Mussolini'nin iradesi ile vaki olmuştur. Ciano'nun ve kendisi gibi düşünen arkadaşlarının elde ettikleri zafer **geçici** olmuştur.

Papa XII. Pi tarafından kralla vaki görüşmede açıkça temenni edilen ve kral tarafından arzulanan **tarafsızlık**, hiç şüphesiz ki, milletin büyük çoğunluğunun, saraydan en mütevazî halka kadar ahalinin, ordu, bürokrasi ve banka yüksek mahfillerinin dileklerine uygun idi. Bu mahfiller, askerî hazırlığın ve ekonomik kaynakların noksanını bildikleri için tarafsızlığın zaruri olduğunu kabul ediyorlardı.

Fakat memleketin kaderi diktatörün ve onu körükörüne takip eden partizanlarının elinde idi. Halbuki Mussolini, barışa tahammül ederdi ama tarafsızlığa tahammül edemezdi. Bu tarafsızlık, harbe girmemek şeklinde maskelense bile, onu, büyük bir devletin haysiyetine aykırı görüyordu (Bu devlet, ki, yarı esir durumda Almanya'da çalışmak üzere sürülerle işçisini göndermek zorunda kalmıştı).

Diktatör, harbin ilk aylarında bile çok kere Alman istibdat ve tahakkümüne karşı isyan hisleri ile dolu olarak çırpınıyor, fakat deniz seferlerinin de İngiliz kontrolü altına sokulması, onu, gittikçe artan bir öfke ile kızdırıyordu.

Bilhassa, büyük hâdiselerin dışında kalmak gururuna dokunuyor ve büyük oyuna katılmak arzusu ile yanıp tutuşuyordu: Bu arzusunu ancak müttefikinin yanında yer almakla gerçekleştirebilirdi. Çünkü, demokrasilere karşı nefreti, şeref ve taahhütlerine sadakat saiki ve Alman zaferini derpiş etmesi, onda başka bir karar vermek imkânını bırakmıyordu.

1940 başlangıcında bu yeni temayül daha açık bir surette beliriyordu. Cia-

no'nun "hatıratında" hemen hemen günü gününe diktatörü 10 Haziran'da meşûm karara sevkeden savaşçılık buhranının seyrini takip etmek mümkündür. Hitler'e gönderdiği 3 Ocak tarihli mektubu ile - ki Dört aydan beri sekteye uğrayan mektuplaşma yolunu tekrar açıyordu - birçok öğütler, izahlar ve uyarılardan sonra, Faşist İtalya'yı diplomatik, iktisadî ve askerî bakımlardan Almanya'nın bir "ihtiyatı" haline getirmeyi tekrar taahhüt ediyordu. Bundan sonra, çok menfaatli olan İngiliz ticaret anlaşmasının aktine engel olmuş ve Almanlarla anlaşmayı terviç etmiştir. Ciano'nun yazdığı gibi, bu anlaşma hükümlerine göre, "Evlerdeki ve kiliselerdeki bakırların kazınarak" bunu isteyen Nazilere verilmesi lâzım gelmiştir.

İngilizler, 1 Mart'ta alman kömürünün deniz yolu ile gönderilmesine engel olunca, kendisinde histerik bir tepki uyanmış ve "kısa zamanda toplar kendi kendine gideceklerdir" diye bağırmasına ve "Avrupa'nın maskarası olmak istemediğini" söylemesine yol açmıştı.

Ribbentrop, 10 Mart'ta Romaya geldiği vakit, onu, görevini yapmasına çok elverişli olan bir durumda buldu. Ribbentrop, batıya karşı yapılacak taarruz hakkında İtalya'nın niyetlerini öğrenmeye gelmişti. Danimarka'nın işgâli, aynı ay sonunda kararlaştırılmıştı; fakat, Ribbentrop yalnız "bu sene içerisinde" yapılacak taarruzdan bahsetmişti.

Bu konuşma sonunda Mussolini, kesin bir beyanda bulundu: Belirli bir zamanda İtalya, harp sahasına incek ve Almanya ile paralel olarak mücadele edip Akdeniz hapishanesi kapılarını kıracaktı. Ribbentrop'un, büyük ve sevinçli bir hayretle karşıladığı teklifini, yani Hitler'le Brenner'de buluşmak teklifini kabul etti.

Doğrusunu söylemek lâzım gelirse, vakitsiz bir çarpışmaya girişmekten Mussolini korkuyordu. Çünkü buna hazırlıklı değildi ve bu görüşmede Hitler'i batıda taarruza geçmekten vazgeçirmek veya hiç olmazsa Hitler'den aleni bir vesika ile İtalyanın harbe katılmaktan başışık tutulmasını sağlamak ümidinde idi.

Bunlardan hiçbirisini elde edemedi. Brenner görüşmeleri, 18 Mart 1940'da, ötekileri gibi Hitler'in heyecanlı bir monoluğundan ibaret kaldı. Mussolini, gene de Hitler'in taarruza geçmekten vazgeçmese bile, bunu **geciktireceğini** umuyordu. 10 gün sonra Alman taarruzu Danimarka üzerine yayılmıştı ve Mussolini 9 Nisan'da Hitlerden aldığı "mûtad" mektupta "mutad" uslûpla Danimarka ve Norveç'te gerçekleştirilen Alman başarılarını öğreniyordu. Kuvvetli müttefikinin başarısı onun bütün şüphelerini gidermişti. Şimdi onu kayıtsız şartsız alkışlıyor ve göz diktiği Hırvatistanı düşünüyordu. İyi bir karar vermiş olduğuna her zamandan ziyade inanıyordu; "başkaları tarih yazarken eli böğründe kalmayı artık istemiyor"du.

Nisan ve Mayıs aylarında Hitler'in mahirane bir mektuplaşma taarruzu ile sık sık gönderdiği yazılar ve bunlarda bildirdiği ve derpiş ettiği batıdaki zaferler, Mussolini'yi heyecanlandırıyor ve harekete geçmek isteğini kamçılıyordu. Kont Ciano'nun boyun büküşleri, kralın uyarmaları - ki oldukça kuvvetli görüşmeler halinde cereyan etmişti - artık ona tesir etmiyordu. Mes'ûl şeflerin askerî hazırlığını hemen tamamen mef'kut olduğu hakkında verdikleri bilginin müthiş belâgati onu frenliyemiyor idi. Çünkü Almanya'nın bir yıldırım zaferi kazanacağına ve İtalyanın bu tehlikeli vartayı atlatacağına körü körüne inanıyordu.

28 Mayıs'ta Mareşal Badoglio'nun 5 Haziran'da harp ilân edileceğini öğrenmesi üzerine yazdığı mektuptaki itirazlarına ve "bu bir intihar olur" sözü ile biten yazısına bu zihniyet ile cevap vermişti: "Sizi temin ederim ki, diyordu Mussolini, Eylül'de herşey bitecektir ve barış masasına bir muharip olarak oturabilmek için bir kaç bin kişilik telefata ihtiyacındayım". İşte bu meş'um kuruntu ile - ki o sıralarda pek yaygındı - ve bu sinik hesaplardır ki 10 Haziran'da İtalya, kaderinin tek mes'ûlü değilse bile baş mes'ûlü olarak Nazi Almanya'sının yanında harbe girmişti.